

„Mi akkor is itt vagyunk”

Ragaszkodástörténet

A vajdasági magyar szabadtéri vándorszínház idén ünnepelte harmincötödik évfordulóját. Ne kerüljük a sablonokat: mondhatnám nemes a cél, színházi kultúrával árasztani el a falvakat. Azokhoz az emberekhez kell eljuttatni a színházat, akik enélkül nem biztos, hogy megtapasztalhatnák „*Thalia ölelését*”. Harmincöt év. Háború és *más politikai hatások*, nehézségek, nem éppen kedvező körülmények között is. Folytathatnánk ilyen fennköltten is ezt az írást. A kritikai hangot nélkülözve az emlékezés homályába veszve, a tisztelet örömeivel és az emlékezés melankóliájával. Természetesen nem ez a cél, de meg kell állnunk egy pillanatra, hogy tudatosulhasson bennünk, mit jelent ez a harmincöt év. Hol tartunk ma? Egyáltalán lehet-e a Tanyaszínházat bírálni? Viszonyulhatunk-e hozzá úgy, mint ahogy *más színházi* élményeinkhez viszonyulunk? Egyáltalán színháznak, vagy inkább nyári komédiázásnak tekinthető-e a Tanyaszínház? Mert ha nem más, mint nyári városi vagy éppen hogy falusi komédiázás, akkor a róla írott színikritika létjogosultsága kétségbe vonható. Ugyanúgy, ahogy főpróbákról, diákszínpadi előadásokról, amatőr társulatok produkcióiról írott kritikai szövegek relevanciája is kétségbe vonható egyesek szerint. Az olvasóra bízunk, hogy miként tekint a Tanyaszínház előadás-sorozatára. Ha színházi élményként kezeli azt, akkor kezelje az írást is hibákkal küszködő, kitérőkkel *nyomatékosított* színikritikaként, ha pusztán komédiázásnak véli a jubileumát ünneplő vándorszínház munkáját, akkor tekintsen az írásra áttekintésként, vagy kezelje úgy, ahogy akarja. A Tanyaszínház csapata ezt a jubileumot igyekezett méltóképpen megünnepelni. A rendező és a drámaíró személye is időben kiderült, Gyarmati Kata szövegét Puskás Zoltán állíthatta színpadra. Ha már láttunk valamit Gyarmati és Puskás munkáiból, akkor feltételezhettük, hogy az idej előadás jól kidolgozott, kreatív, és feltehetően pont olyan lesz, mint amilyen a Tanyaszínház sze-

Bach Máté fotója

retne lenni: szórakoztató. Az első hírek ezt is támasztották alá, az előadás pedig beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Szórakoztató lett.

Nem hittem a szememnek, amikor kiderült, hogy a Temesváron megismert kaposvári dramaturg barátom itt volt a szomszédban, Kavillón, de akkora volt a tömeg, hogy nem találkoztunk. Kavillóra tehát egyre többen kíváncsiak, nemcsak határon innen, hanem ami a szakmai közönséget illeti, akár azon túlról is. Mint ahogy Magyar Attila, a Tanyaszínház koordinátora fogalmaz a *Magyar Hírlap*nak(!) adott interjújában: „Mára fontos tartópillére lettünk a vajdasági magyar kulturális életnek, munkásságunkat Belgrádtól Budapestig jegyzik.” De nem csak a *Magyar Hírlap*ot érdekelte a turné, foglalkozott vele több magyar portál is: a *Színház.hu*, az *Új Szó*, a *Népszabadság online*, a *Kultura.hu*, és átfogó írást közölt róla a *Revizoronline* is, de ezek csak töredékei a sajtóanyagoknak. A vajdasági magyar sajtóban természetesen kitüntetett helyet kapott.

Valamit tudhat a társulat, ha harmincöt évig fennmaradt, és az iránta tanúsított érdeklődés cseppet sem lankadt, sőt népszerűsége – úgy vélem – egyre csak növekszik. Ennek oka sokféleképpen magyarázható. Már a hagyomány erejével tekintélyt teremt magának. De a sokat emlegetett „kiváló színészi összhang”, a „határtalan lelkesedés”, a „rendezői bravúrok” is hozzájárulnak a sikerességéhez. A reflexiók nagy része általában ezek együttes hatását emlegeti... Vajon miben rejlik sikerességének a titka? Fel-

Bach Máté fotója

tehetően abban, hogy széles körű érvényességre törekszik, és ezt soha nem is titkolta. Abban, hogy a tömeget kívánja megszólítani, és a megszólítással leginkább szórakoztatni. A Tanyaszínház tehát hangsúlyosan megrajzolt határok között mozog. Egy széles körben befogadható esztétikai élményt kíván nyújtani. Szeptember 15-én Topolyán Pro Urbe-díjat kapott, és ha nem engedünk annak a véleménynek, miszerint a díjak elértéktelenedésének lehetünk tanúi, akkor ez azt jelenti, hogy a vándorszínház művészetét, a térségben felmutatott kulturális eredményeit értékesnek ítélték.

A vajdasági vándorszínházat nem csak *szűk értelemben* a színpadi produkciót illetően szokás szemlélni. A róla szóló kultikus elbeszélésekben mindig így fogalmaznak: „olyan, mint a búcsú”, „harmadik ünnep a faluban a karácsony és a húsvét után”. Senki el nem vitatja tőle ezt a fontos szerepet. Bár minden bizonnyal a létjogosultságát kívánják megfogalmazni ezek a kijelentések, mégis, ha művészi alkotásként tekintünk rá, talán nem a búcsú mellé helyezve kellene értékelnünk ezeket a produkciókat. Ugyanakkor ki az, aki vitatná, hogy a Tanyaszínházra nem csak színházi produkcióként tekintünk? Főként a kavillói bemutatót tekintve, egyre inkább valamiféle népünnepély-jelleget kap. Már nemcsak az előadás élménye miatt áldozzuk rá az estét, hanem a kísérőprogramok sokszínűsége, a *találkozás öröme* miatt is. Ez attraktív módja lehet a széles körű érdeklődés felkeltésének, azonkívül, hogy ebben az esetben már egyébként is helybe megy a színház. Egy más világ fogadja a nézőt, és ezért a világért már

Bach Máté fotója

Bach Máté fotója

csaknem kötelező átélni a Tanyaszínházat. Előkelő helyet foglal(hat) el Vajdaság kulturális rendezvényeinek sorában.

Mérföldkő a címe az idei előadásnak, amelyet Gyarmati Kata írt, kimondottan erre az alkalomra, aki egyébként az Újvidéki Színház dramaturgja, ismeri a vándorszínház minden munkatársát, és a kavillói próbák alatt, ha kellett, akár naponta beavatkozott a szövegbe, hogy a már egyébként is aktuális textus még naprakészebb, vagy a körülményekhez alkalmazkodóbb legyen. Egy minden tekintetben összetett szövegről van szó, és ezt sok viszonylatban tapasztalhatjuk. Egy komplex kritériumrendszernek kíván megfelelni. Nemcsak aktualitás, hanem emlékezés, nemcsak jól csiszolt művészi alkotás, hanem olykor sablonokkal túlterhelt poénáradat. Pont olyan, mint amit a Tanyaszínházról elvárunk. Ilyen tekintetben egy szóval lehetne jellemezni: siker. Maga a szerző is így jelöli szövegét: „Drámának nem nevezhető színpadra szánt szöveg, alig használt tartalmakkal, formával és helyzetekkel, légből kapott helyeken megszólaló zenével. Apopó: a Tanyaszínház 35. évfordulója. Játsszák: elvetemült végvári színészek – remélhetőleg nem csak maguknak.”

A vajdasági magyar kortárs drámák nagy részében a *falusi magatartásra* (talán így lehet sztereotip módon, de a legegyszerűbben megfogalmazni), a kicsinyességre fektetik a hangsúlyt. Ez olyan ismétlődő motívum, amely áthatja a darabokat. A *Mérföldkő* ezt a jellemvonást még kitüntetettebb pozícióba helyezi, ugyanakkor nem mindig kizárólagosan negatív kontextusban. Kezdjük a kommentátorokkal. A kommentátoroknak – ahogy a

Bach Máté fotója

szöveg nevezi őket: narrátoroknak – itt egy feladatuk van: világossá tenni a történetfűzért. Mint ahogy el is hagzik: „Nincs drámailag kifejtett jellemünk, különösebb karakterisztikával sem rendelkezünk. [...] A színpadi cselekmény egy olyan valaki köré épül – szándékosan nem nevezném őt drámai hősnek – akivel semmi olyasmi nem történt, ami ne történhetne meg közülünk bárkivel. Előre elmondom, hogy ne önöknek kelljen kibogozni, őt Jéder Manfrédnek hívják, ami rímel az Akárki német megfelelőjére, a Jedermannra.” Mintha csak a szerző megjegyzéseit szóltatnák meg: „Amit ma este látni fognak, az valójában nem egy összefüggő történet. Jobb, ha erre előre felkészülnek.” Emellett azonban értékes szerepük van, mely a provokációban jut kifejezésre: „Rá is lehet gyűjtani. [...] Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a nézők koncentrált figyelme nélkül nagyon nehéz bármit is bemutatni, felmutatni, eljátszani. Tehát együttműködést várunk önöktől. [...] Ne aggódjanak, nem fogjuk magukat sokáig molesztálni... [...] Ja... majd elfelejtettem... kérem, kapcsolják ki mobiltelefonjaikat.” A színészi kiszolgáltatottságra is rámutat a két narrátor, de olykor a riporterek is: mindent a néző kegyeiért. Lőrincz Tímea és Nésity Máté dinamikus játékkal formálták meg a kommentátorokat. Érdekes módon, nem hat furcsán a show elemeinek és a falusi „vigadalomnak” az egymás mellé helyezése. A riportereknek is átvezetés-jellegű szerep jutott, de olykor ezek a figurák is tömörítve fogalmaznak meg részletezhető kérdéseket. Az, hogy felhívják a közönség figyelmét arra, hogy a kérdésekre nem kell válaszolni, szimbolikus jelentésű is lehet, de ebben az esetben ez a megoldás szükségtelen. Főleg azért tekinthető nemkívánatosnak, mert

itt a közönség nem annyira tapintatos, hogy tiszteletben is tartsa ezeket az óhajokat, és bizony válaszol a kérdésre, amire a riporterek (Papp Arnold, Kucsov Borisz) nem tudnak reagálni. Pedig át kellett volna adni a mikrofont, hadd beszéljen.

A *Mérföldkő* írott formájának és színpadi megvalósulásának viszonyában egy egész tanulmány szólhatna arról, hogy miként működik a káromkodás egy meghatározott közegben. A nézői reflexiók többek között arról szóltak, hogy mivel ezt az előadást gyerekek is nézték, talán tanácsosabb lett volna mellőzni a trágár beszédet. Ez egy komolytalan, megalapozatlan kíváncsi. Az ilyen nézőnek nem kell attól tartania, hogy a színház fogja megtanítani a gyereket káromkodni. Nem szabad megfélemlenie a szűk értelemben vett utca közegéről, az iskoláról és még sorolhatnánk. Az se kizárt, hogy a féltő szülő családi hajlékában többet káromkodnak mint az előadásban, csak akadnak olyanok, akiknek ez színházi közegben még furcsán hat. Ezeket a nyelvi vonatkozásokat nem a színház találta ki, csak alkalmazza. Ha valamit sürgősen látnunk, az inkább ezek „helytelen használata”. Sokszor öncélúan, haszontalanul tarkítják a szöveget. A *Szarnának a fejedre* című szövegrész egész egyszerűen így akarja megörökíteni a (nem csak) vajdasági élethelyzet állandó problémáját, a menni vagy maradni? kérdést. A menekülésre adott választ („Ülünk együtt a világ farkán / Üdvözöllek, ez a Balkán / Azt hiszed, bárhol is jobb lenne / Szarnának ott is a fejedre”) talán kicsit a szokottnál nyersebb módon, egy sablonnal élve, amely problémákkal illeszkedik a szövegbe, és talán hathatósabb lenne, ha a Szarnának a fejedre már válaszként fogalmazódna meg a nézőben. Ez a szövegben még észrevétlen maradhatna valahogy, de mivel zenei hangsúlyt is kap, reflektált lesz. Nem csoda, hogy a Mária szerepében egyébként kiváló alakítást nyújtó tehetséges főiskolai hallgató, László Judit nem nagyon tud mit kezdeni a szöveggel. Más a helyzet a dolgozó kiszolgáltatottságát, kizsákmányolását hangsúlyozó jelenetben, ahol az ügyintéző szerepében Nagyabonyi Emese mást sem csinál, csak erős gesztusokkal káromkodik, mégsem érezzük ezt feleslegesnek, túlterheltnek, alaptalannak. Ennek két oka van: nem volt hiábavaló, és a színészi munka hitelessé tette. A Szarnának a fejedre szöveg sem teljesen hiábavaló, ha egy másik megközelítésből vizsgáljuk: a közönség hitelt adott neki. Gyarmati már a narrátorok szövegében is utalt rá, hogy a közönség figyelmét nem egyszerű lekötöni. Viszont aki ismeri a közönséget, az tudja, mitől lesz sikeres a darab. Ebben az esetben a szerző egy sztereotípiára építette a szöveget, olyan előítéletre, ami viszont beigazolódt. Azzal senkit sem lehet vádolni, hogy jól sikerült a színpadra szánt szövege.

Bach Máté fotója

A szöveg méltóképpen emlékezik a Tanyaszínház hagyományára, valószínűleg egy nosztalgikus keretbe foglalt beszéd, amely aktuális és örök érvényű társadalmi problémákat ironikus formában fogalmaz meg. Azt a sokat emlegetett elvet vallja, miszerint igazán komoly dolgokról csak komolytalanul lehet beszélni. Nem jellemző rá a tapintatosság, kérdésfeltevéseiben provokatív, nem nélkülözi az éles kritikai hangot sem.

A Tanyaszínház idei színészi csapatát tekintve akadnak köztük főiskolai hallgatók, olyanok, akik jutalomként kaptak szereplési lehetőséget, és foglalkoztatott színészek is, vajdaságiak és külföldiek egyaránt. Minden évben a főiskolások szereplési lehetőségét hangsúlyozzák, azon belül is az elsősök bemutatkozását. Ehhez képest Hajdú Tamás, az Újvidéki Színház színésze formálhatta meg a produkció egyik központi alakját, Jéder Manfrédet. Már több főszerepet tudhat maga mögött, tehetséges művész, fiatal színészként azóta már Pataki-gyűrű Díjra is jelölték, de ebben a produkcióban visszafogottabb jellemábrázolást nyújtott. A két kameraman Rutonics Róbert és Dévai Zoltán ábrázolásában hiteles és szórakoztató volt. A szendvics képe még sokáig kísértetni fogja a közönséget. A magyar közegbe szorított boszniai akcentusú szerb szöveget a körülmények miatt attraktív megoldásként lehet üdvözölni. Azonban voltak olyan pillanataik is az előadásnak, amikor nem volt szükség szövegre, egy látványos kiállítás is hatásosnak bizonyult a közönség figyelmének lekötésére. De az ilyen ötletek már a rendezőre tartoznak. Az idei turné színészei az említette-

ken kívül Antóci Dorottya, Asztalos Géza, Baráth Attila, Berta Csongor, Blaskó Lea, Czumbil Orsolya, Fekete Réka-Thália, Fülöp Tímea, Gombos Dániel, Hegedűs Anikó, Lőrincz Rita, Molnár Gábor Nóra, Pálffy L. Péter, Virág György voltak.

Puskás Kavillóra is elhozta tapasztalt munkatársait: Ledenyák Andrea jelmeztervezőt és Gyenes Ildikó koreográfust, akiknek most is bizonyították munkájuk fontosságát. A Tanyaszínházra továbbra is kíváncsi lesz a közönség, ha olyan produkciókra törekszik, mint amilyen formájú előadást idén létrehozott. Ez elképzelhetetlen jól megformált koreográfia és összhang nélkül, amely nemcsak a színészi teljesítmények szintjén kívánatos, hanem a látvány egészét illetően is. A rendezés a látványra épített és arra, hogy a sokoldalú szöveg ne veszítsen értékéből.

A *Mérföldkő* fináléja egy, a Bibliából kölcsönzött idézet köré épül: „Ne aggódjatok tehát a holnapért; a holnap majd aggódik önmagáért. Elég a napnak a maga baja” (részlet Máté evangéliumából). Ennek ellentmond a *Mérföldkő*: aggódni kell a holnapért, mert a holnap gondjait nekünk kell megoldanunk, még ha azok a tegnapban is vertek gyökeret. Hiszen Gyarmati Kata szerint: „a világ nem változik, de mi változhatunk benne!” Boldog születésnapot, Tanyaszínház!